

Η ποιοτική έρευνα

Μαρία Πλατσίδου

Καθηγήτρια

στην Ψυχολογία της Δια βίου Ανάπτυξης

Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

- Δεν μετατρέπει τα ευρήματά της σε αριθμούς (εξαίρεση: η ανάλυση περιεχομένου που υπολογίζει συχνότητες & ποσοστά)
- Δεν γίνεται στατιστική επεξεργασία
- Αναλύει σε βάθος το πρωτότυπο «ανοικτό» ερευνητικό υλικό
- Χρησιμοποιεί συνήθως μικρά δείγματα
- Συχνά ακολουθεί φιλοσοφικές προσεγγίσεις

Αρχή: οι ανθρώπινες εμπειρίες είναι πολύ σημαντικές και δεν μπορούν να αντικατασταθούν από μετρήσιμους δείκτες.

Η ποιοτική έρευνα

- Η ποιοτική έρευνα διαφέρει σημαντικά από την ποσοτική έρευνα ως προς τα μεθοδολογικά εργαλεία άντλησης γνώσης, αλλά και τη θεωρητική της αφετηρία.
- Οι ποιοτικές μέθοδοι εφαρμόζονται σε ερευνητικά εγχειρήματα που στοχεύουν στην περιγραφή, ανάλυση και κατανόηση κοινωνικών διαδικασιών, καταστάσεων ή σχέσεων μεταξύ κοινωνικών υποκειμένων ή ομάδων
- Η ποιοτική έρευνα αποτελεί την κατάλληλη μεθοδολογική επιλογή για να διερευνηθούν σε βάθος οι αναπαραστάσεις, οι στάσεις, οι αντιλήψεις, τα κίνητρα, καθώς και τα συναισθηματικά και συμβολικά/ φαντασιακά δεδομένα και δεδομένα της συμπεριφοράς των ατόμων
- Στόχος της ποιοτικής διερεύνησης δεν αποτελεί απλά η περιγραφή μιας στάσης ή μιας συμπεριφοράς αλλά η ολιστική κατανόηση.

Χαρακτηριστικά της ποιοτικής προσέγγισης

- είναι το μικρό δείγμα συμμετεχόντων, η ανάλυση λόγου ή/και κειμένων.
- Η ποιοτική έρευνα απαντά κυρίως στα ερωτήματα «πώς» και «γιατί», ενώ η ποσοτική μάλλον επικεντρώνεται στα ερωτήματα «πόσο» και «ποιος» (Ιωσηφίδης, 2003).
- Στην περίπτωση της ποιοτικής μεθοδολογίας, τα κριτήρια σχετίζονται με το βαθμό αξιοπιστίας του υλικού, το βαθμό εξάρτησης των ευρημάτων από το υλικό και το βαθμό αβίαστης συγκρότησης των ευρημάτων από το υλικό
- Ο στόχος μιας μελέτης στην οποία χρησιμοποιούνται «ποιοτικά» δεδομένα είναι η ανάλυση των συγκεκριμένων περιπτώσεων και όχι η γενίκευση των συμπερασμάτων που προήλθαν από την ανάλυση των συγκεκριμένων περιπτώσεων σε έναν ευρύτερο πληθυσμό.

Τι κάνει η ποιοτική μέθοδος

- Η ποιοτική έρευνα στηρίζεται συνήθως σε μικρά δείγματα, τα οποία δεν έχουν επιλεγεί βάσει των τυπικών κανόνων τυχαίας δειγματοληψίας, αλλά βάσει των λεγόμενων μη τυχαίων δειγματοληψιών, όπως η σκόπιμη ή η στρωματοποιημένη δειγματοληψία
- Αρα τα δείγματα αυτά δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αντιπροσωπευτικά ενός πληθυσμού.

- Βάσει του επιχειρήματος της μη αντιπροσωπευτικότητας των δειγμάτων, η πληροφόρηση που προκύπτει από τέτοιες τεχνικές θεωρείται συχνά μεροληπτική κρίση (Ευγγή, 2000)
- Συμπληρωματικά μπορεί να χρειαστεί, μαζί με τις ποιοτικές μεθόδους, ο ερευνητής να χρησιμοποιήσει και ποσοτικές μεθόδους ή και να ξεκινήσει από αυτές

Μερικά από τα είδη της ποιοτικής έρευνας

1. Συνέντευξη

- Η συνέντευξη είναι μια τεχνική για να συλλέξουμε πληροφορίες.
- Η συνέντευξη δεν έχει τη δυνατότητα να συλλέξει δεδομένα από πολλά άτομα, όπως το ερωτηματολόγιο. Όμως, αυτό που χάνει σε έκταση το κερδίζει σε βάθος.
- Η συνέντευξη, για παράδειγμα, μπορεί να μας αποκαλύψει γιατί κάποιος προτιμά μια διδακτική μέθοδο έναντι μιας άλλης.
- Στη συνέντευξη, ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να κάνει διευκρινιστικές ερωτήσεις στον ερωτώμενο.

Γνωρίσματα ενός καλού συνεντευκτή (1)

- Προετοιμασία – Οδηγός ερωτήσεων και ο τρόπος που θα τεθούν.
- Εξασφάλιση της συναίνεσης των υποκειμένων.
- Καλλιέργεια φιλικού κλίματος, με ανώδυνες ερωτήσεις στην αρχή.
- Επικοινωνιακές δεξιότητες.
- Ευχάριστος, δεκτικός κι ευαίσθητος ερευνητής.
- Αποκαλύπτεται κι ο ίδιος χωρίς όμως να προβάλλει προσωπικές απόψεις και πεποιθήσεις.
- Καταγραφή και μη λεκτικής έκφρασης.

(Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008)

Γνωρίσματα ενός καλού συνεντευκτή (1)

- Γίνεται πολύ καλός ακροατής, προσωπικών ιστοριών καθημερινότητας, προβλημάτων, απλών και σύνθετων σκέψεων, εμπειριών.
- Δεν προσδοκά απαντήσεις που ταυτίζονται με το «προσχέδιο» που έχει στο μυαλό του, αλλά αντιμετωπίζει τον ερωτώμενο σε εντελώς ουδέτερη βάση, ανεπηρέαστα (Cohen & Manion, 1994), δεν υπερεκτιμά ή υποτιμά την υποκειμενική άποψη/θέση του κάθε ερωτώμενου (Cannell και Kahn, 1968).

(Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008)

Είδη συνέντευξης ως προς το βαθμό δόμησης

Μη δομημένη ή σε βάθος (π.χ. σε προσωπικές αφηγήσεις)

- Τα θέματα υπό διερεύνηση είναι προκαθορισμένα
- Η διατύπωση και η αλληλουχία των ερωτήσεων γίνονται την ώρα της συνέντευξης

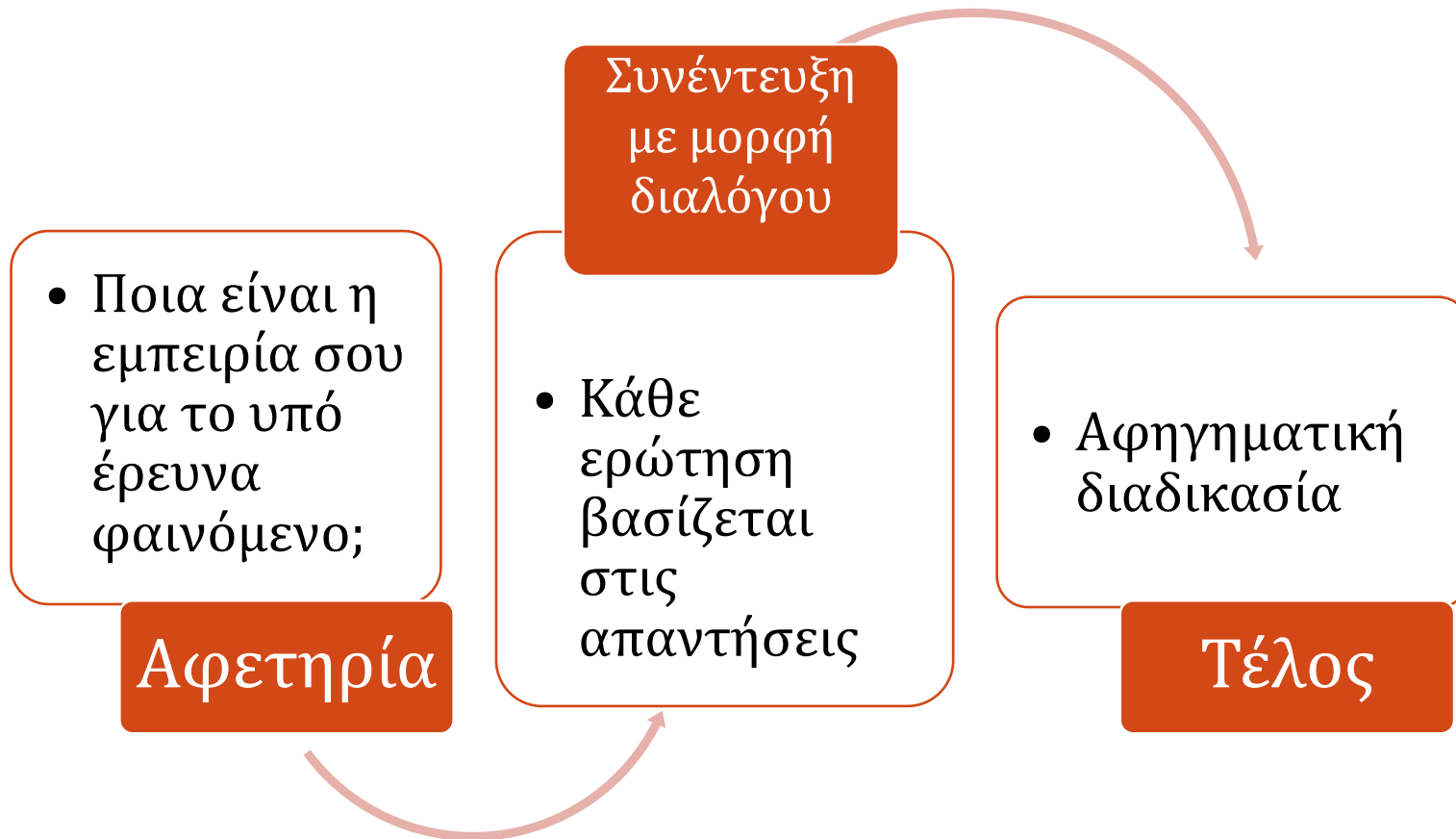
Ημιδομημένη

- Τα θέματα υπό διερεύνηση είναι προκαθορισμένα
- Το περιεχόμενο των ερωτήσεων είναι προκαθορισμένο

Εστιασμένη

- Εστιάζει στην εμπειρία του ατόμου σε σχέση με ένα φαινόμενο

Μη δομημένη συνέντευξη

Ημιδομημενη συνεντευξη

Κατάλογος
βασικών
σημείων
(μνημονικό
σημείωμα)

Δεν έχει σημασία
η σειρά
διατύπωσης των
σημείων

Χρησιμοποιείται
συχνά από νέους
ερευνητές

Τύποι συνέντευξης

Ατομικές

Δια ζώσης

Τηλεφωνικές ή
ηλεκτρονικές

Ομαδικές
/ ομάδες
εστίασης

Απόψεις/
εμπειρίες σχετικά
με το θέμα

Έμφαση στην
αλληλεπίδραση
των υποκειμένων

Συνέντευξη πρόσωπο-με-πρόσωπο

- Οι συνεντεύξεις πρόσωπο-με-πρόσωπο αποτελούν την «κλασική» μέθοδο συλλογής δεδομένων στην εμπειρική κοινωνική έρευνα.
- Τα ερωτηματολόγια της μεθόδου αυτής είναι περισσότερο σύνθετα, αφού μια συνέντευξη μπορεί να διαρκέσει πολύ χρόνο (φτάνοντας ακόμη και τη 1 ώρα). Η μεθοδολογία αυτή ταιριάζει σε έρευνες προσδιορισμού συμπεριφοράς και όχι απλώς σε έρευνες καταγραφής γνώμης

Τηλεφωνική συνέντευξη

- Η διεξαγωγή τηλεφωνικών ερευνών γνώμης αποτελεί την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής δεδομένων.
- Απαιτεί σημαντικά μικρότερο χρόνο πραγματοποίησης
- Δίνει καλύτερη γεωγραφική και δημογραφική κάλυψη (διασπορά του δείγματος) και διεισδύει σε χώρους ή και σε ολόκληρες περιοχές/συνοικίες όπου η μέθοδος συνεντεύξεων πρόσωπο-με- πρόσωπο είναι σχεδόν απαγορευτική
- Επίσης, έχει παρατηρηθεί διεθνώς ότι σε έρευνες για «ευαίσθητα θέματα» παρουσιάζεται μικρότερη απροθυμία των ερωτώμενων να απαντήσουν σε σχετικές ερωτήσεις

Διαδικασία συνέντευξης

Περιορισμοί της συνέντευξης

- Ο ερωτώμενος προσπαθεί να 'ευχαριστήσει' τον ερωτώντα με 'εύστοχες' δηλώσεις ή σημαντικές πληροφορίες.
- Ο ερωτώμενος/ερευνητής αναζητά απαντήσεις ως επιβεβαίωση προοκαθορισμένων απόψεων.
- Ο ερευνητής δεν κατανοεί τα λεγόμενα του ερωτώμενου.

2. Η παρατήρηση

- Η παρατήρηση χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ποιοτική έρευνα.
- Η παρατήρηση ενός φαινομένου, δηλαδή των προσώπων που δρουν σε αυτό, βοηθάει στην κατανόησή του
- Η παρατήρηση γίνεται κάτω από καθορισμένες συνθήκες και με συστηματική καταχώρηση δεδομένων (υπάρχει πρωτόκολλο παρατήρησης).
- Μπορεί να εφαρμοστεί με διάφορους τρόπους: δομημένη ή ελεύθερη, παρεμβατική ή μη, στο εργαστήριο ή στο πεδίο.
- Επιτρέπει την άμεση καταγραφή συμπεριφοράς, σε αντίθεση με άλλες τεχνικές που στηρίζονται σε αυτοαναφορές συμμετεχόντων.

Συμμετοχική παρατήρηση

- Η συμμετοχική παρατήρηση προέρχεται από την εθνογραφία.
- Ο ερευνητής λαμβάνει μέρος στη δραστηριότητα του ερευνητικού πλαισίου που παρατηρεί.
- Συλλέγονται πλούσια σε περιγραφές δεδομένα και δεν αποτελούν απλά τις απόψεις των συμμετεχόντων.
- **Μειονέκτημα:** Επιλεκτική προσοχή του ερευνητή και η σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στον ερευνητή και τους συμμετέχοντες.

Δομημένη παρατήρηση

- Προσχεδιασμένο σύστημα καταγραφής, ενδείκνυται για ποσοτική προσέγγιση.
- Διακρίνεται σε
  - χρονικής δειγματοληψίας
  - δειγματοληψίας συμβάντων

Διαδικασία παρατήρησης

3. Μελέτη περίπτωσης:

- Εκτεταμένη περιγραφή και ανάλυση ενός ατόμου, οργανισμού ή γεγονότος
(π.χ., η μελέτη ενός αυτιστικού παιδιού με φωτογραφική μνήμη, η μελέτη της διαδικασίας της κοινωνικής διαστρωμάτωσης στις κωμοπόλεις μιας επαρχίας, η μελέτη των σχέσεων μαθητών-καθηγητών ενός σχολείου).
- Αξιοποιούνται πολλές πηγές πληροφοριών
- Η συλλογική μελέτη περιπτώσεων συνιστά πλούσια πηγή πληροφοριών για τη διαμόρφωση υποθέσεων και τη γενίκευση συμπερασμάτων.

- Το ζητούμενο είναι μια ολιστική περιγραφή με στόχο την όσο το δυνατό πληρέστερη κατανόηση ενός ατόμου, μιας ομάδας, ενός οργανισμού, μιας κατάστασης, μιας δραστηριότητας ή διαδικασίας.
- Μία ή περισσότερες μελέτες περίπτωσης.
- Στη μελέτη περίπτωσης συλλέγονται δεδομένα ποικίλων μορφών (συνήθως ποιοτικά: παρατηρήσεις, συνεντεύξεις, οπτικο- ακουστικό υλικό, ημερολόγια, έγγραφα, αλλά μπορεί να είναι και ποσοτικά) με σκοπό να μελετηθεί ολιστικά μία περίπτωση (ένα άτομο, ένας θεσμός κλπ).
- Η ανάλυση συνίσταται στη λεπτομερή εντός πλαισίου περιγραφή της περίπτωσης(-εων) και των θεμάτων που ανακύπτουν. Αν εξετάζονται περισσότερες της μιας περιπτώσεις απαιτείται ο εντοπισμός των κοινών θεμάτων.

- Διακρίνονται σε δύο τύπους
  1. Αυτές όπου το επίκεντρο είναι η κατανόηση μιας μεμονωμένης «περίπτωσης» (πχ. Ένας μαθητής ή ένα πρόγραμμα) που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.
  2. Αυτές όπου το ενδιαφέρον εστιάζει σε ένα θέμα και η «περίπτωση» ή οι περιπτώσεις χρησιμοποιείται/ούνται για να ρίξουν φως στις διάφορες όψεις ενός θέματος (π.χ. Μια καινοτομία – διαδραστικός πίνακας με πολλαπλές μελέτες περίπτωσης).

4. Έρευνα δράσης

«Η έρευνα δράσης είναι μια μορφή αυτο-στοχαστικής διερεύνησης που έχουν αναλάβει οι συμμετέχοντες σε κοινωνικές καταστάσεις με σκοπό να βελτιώσουν τη λογική και τη δικαιοσύνη που διέπει

- α) τις δικές τους κοινωνικές ή εκπαιδευτικές πρακτικές,
- β) την κατανόησή τους όσον αφορά αυτές τις πρακτικές,
- γ) τις καταστάσεις όπου εφαρμόζονται αυτές οι πρακτικές»

(Kemmis, 1980 στον Hopkins, 1985: 32).

- «Η έρευνα δράσης είναι ένα πρακτικός τρόπος να εξετάσει κάποιος την πρακτική του με στόχο να ελέγξει αν είναι όπως θα ήθελε και στη συνέχεια να τη βελτιώσει» (McNiff, 1993: 3).

- «Η έρευνα δράσης είναι ένας τρόπος να ορίσουμε και να εφαρμόσουμε την επαγγελματική ανάπτυξη. Συνδυάζει μορφές συνεργασίας και συμμετοχής οι οποίες αποτελούν μέρος της επαγγελματικής μας υπόστασης, αλλά σπάνια επιδρούν στην πρακτική μας... Η έρευνα δράσης ξεκινά σε μικρή κλίμακα με ένα πρόσωπο που επικεντρώνει την προσοχή του στην πρακτική του. Κερδίζει ορμή μέσω της εμπλοκής άλλων ατόμων ως συνεργατών. Εξαπλώνεται καθώς τα άτομα στοχάζονται πάνω στη φύση της συμμετοχής τους ορίζοντας ως βασική αρχή τους να μοιράζονται όλοι οι συμμετέχοντες την πρακτική που ακολουθεί ο καθένας. Μπορεί να καταλήξει στη διαμόρφωση μιας αυτοκριτικής κοινότητας: επαγγελματίες με διευρυμένες ικανότητες, με την καλύτερη έννοια του όρου»

(Lomax, 1990: 10).

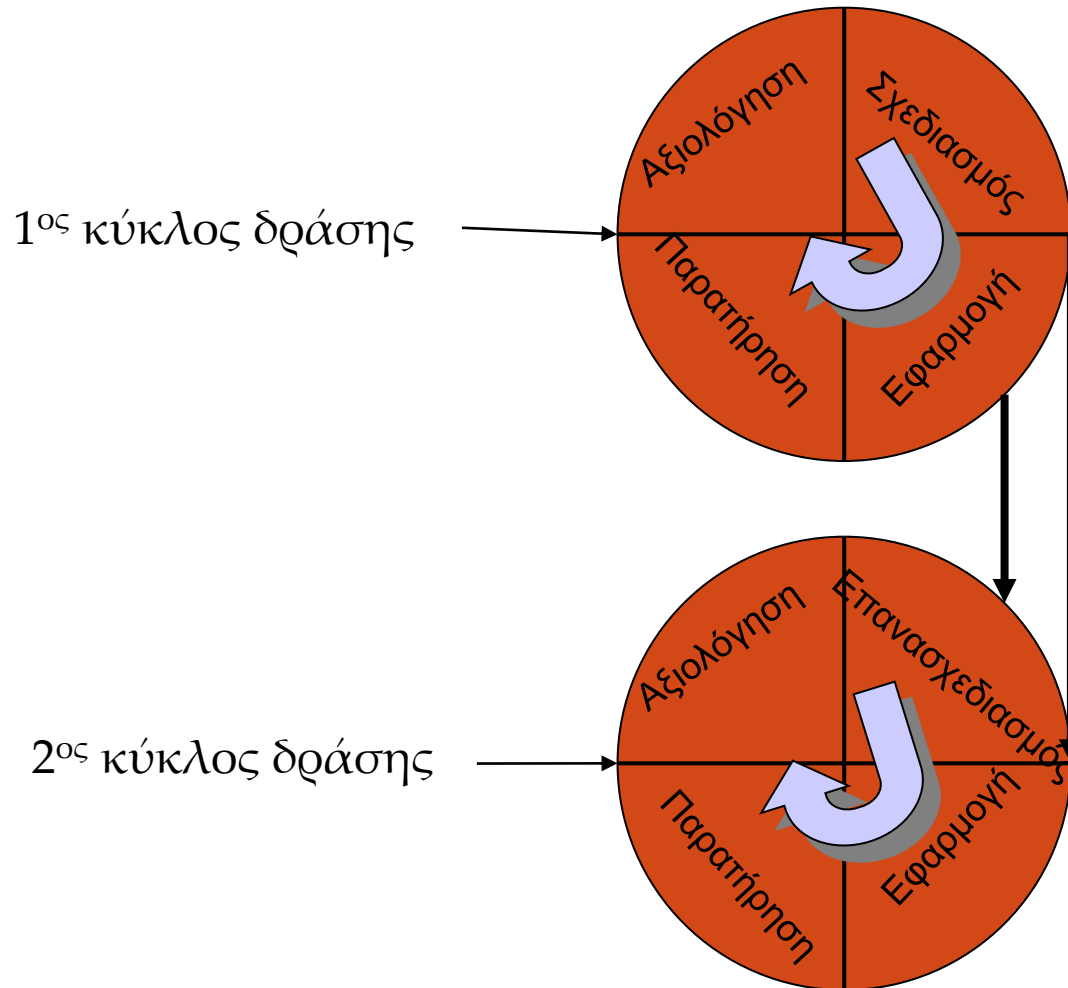
- Αφετηρία της έρευνας δράσης αποτελεί μια προβληματική κατάσταση, ένα ζήτημα που απασχολεί τους επαγγελματίες και χρειάζεται βελτιωτικές παρεμβάσεις. Στην ερευνητική ομάδα υπάρχει ένας διευκολυντής (facilitator) που συντονίζει την ερευνητική δράση της ομάδας. Μπορεί όμως ο συντονιστής να είναι απλά ένας κριτικός φίλος-συνεργάτης (critical friend). Ο διευκολυντής, που μπορεί να είναι ένας από τους ερευνητές ή κάποιος εξωτερικός συνεργάτης που αναλαμβάνει ποικίλους ρόλους.
- Λειτουργεί ανατροφοδοτικά και δεσμευτικά.

Έρευνα δράσης: ιστορική ανάδρομη

- Μια μέθοδος άμεσης παρέμβασης στα κοινωνικά προβλήματα από τον Kurt Lewin στις Η.Π.Α. κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (κυρίως δεκαετία του '40).
- Δύο σχολές: Α) στη Μ. Βρετανία, με κέντρο το Πανεπιστήμιο του East Anglia και κυριότερο εκπρόσωπο τον John Elliott, με πρακτικό κυρίως προσανατολισμό. Β) στην Αυστραλία, με κέντρο το πανεπιστήμιο του Deakin και κεντρική μορφή τον Stephen Kemmis, η οποία συνδέει την εκπαιδευτική έρευνα δράσης με την κριτική θεωρία, προσδίδοντάς της έναν περισσότερο κριτικό χαρακτήρα κι έναν κοινωνικοπολιτικό προσανατολισμό.
- Το κίνημα του εκπαιδευτικού ως ερευνητή (teacher as researcher movement) (Laurence Stenhouse, δεκαετία 1970).

Πώς υλοποιείται η έρευνα δράσης

- Ανοικτή κυκλική-σπειροειδής διαδικασία

Περιορισμοί της έρευνας δράσης

- Δεν είναι εύκολα δημοσιεύσιμη στα επιστημονικά περιοδικά (παραγωγή νέας γνώσης στο επιστημονικό πεδίο της εκπαίδευσης). Λόγω του άμεσα πρακτικού της χαρακτήρα και δεδομένης της ανεπαρκούς εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών στην ερευνητική μεθοδολογία, συνήθως οι σχετικές εκθέσεις δεν παρουσιάζουν την επιστημονική αρτιότητα ενός ερευνητικού σχεδίου,

ΑΛΛΑ

- έχει το πλεονέκτημα της άμεσης διάχυσης των αποτελεσμάτων της σε μικρο-επίπεδο.

Βασικά βήματα ανάλυσης δεδομένων στην ποιοτική έρευνα

Ανεπεξέργαστο κείμενο της συνέντευξης ή παρατήρησης

Κωδικοποίηση του κειμένου

Αντιπαραβολή και σύγκριση των κωδικών
για εντοπισμό διαφορών και ομοιοτήτων

Συμπύκνωση όμοιων κωδικών σε θεματικές ενότητες

Οι θεματικές ενότητες αποτελούν την τελική ερμηνεία
του φαινομένου

Σύνδεση των θεματικών ενοτήτων
με την ευρύτερη βιβλιογραφία